

Lang wachten op bevrijding en hoe het verder ging

Auteur: Marty Thieleman

Bron: Jaarboek Historische Vereniging Rijswijk 2020

Pas acht maanden na de bevrijding door de Amerikaanse 30ste Infanteriedivisie van het eerste Nederlandse dorpje, het Limburgse Mesch (12 september 1944), kwam het hongerende westen met vier miljoen Nederlanders vrij van het Duitse juk.

De capitulatie op 4 mei werd voor Nederland op 5 mei in Wageningen bevestigd en drie dagen later trokken Canadezen troepen onder groot enthousiasme van de bevolking de Haagse regio binnen. De eerste intocht van geallieerde eenheden ging via Voorburg naar Den Haag, maar een dag later op 9 mei kwamen vanuit Rotterdam onderdelen van het 1ste Canadese Legerkorps Rijswijk binnen. Duizenden stroomden samen bij de Hoornburg en langs de Haagweg om hen met gejuich en bloemen feestelijk in te halen. Jeugdige Rijswijkers bestormden jeeps, tanks en trucks om de bemanningen de hand te schudden. De volgende dag ging dat net zo.

De opluchting was groot, temeer daar velen zich hadden afgevraagd, waarom het zo lang duurde voordat het westen zou worden bevrijd. Het antwoord vatten historici tegenwoordig kort samen: los van het felle verzet van de Duitsers (onder meer de mislukte Slag om Arnhem) vonden de geallieerden onder leiding van generaal Dwight Eisenhower in eerste instantie alleen het uiterste zuiden van Limburg militair interessant. Zij wilden zo via Aken, als oud symbool van het Duitse Keizerrijk, het belangrijke industriële Ruhrgebied bereiken en daarna doorstoten naar Berlijn. Ook wilden zij voorkomen dat de Russen aan hun kant te veel terrein zouden veroveren. Ook het bovenste stuk van de provincie met Roermond en Venlo beleefde daarom pas in 1945 zijn bevrijding, aldus Wim Klinkert, hoogleraar militaire geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam in augustus 2019 in dagblad Trouw.

Van het gebied boven de grote rivieren bleven Noord- en Oost-Nederland tot na maart 1945 bezet. West-Nederland raakte intussen volkomen geïsoleerd. Kou en voedselgebrek (onder meer door de spoorwegstaking, die de Duitse aanvoer moest ontregelen) kwelden de bevolking. In de hongerwinter van 1944-1945 stierven in het bezette deel 20.000 tot 25.000 mensen door ondervoeding. Bloembollen en zelfs katten werden gegeten. Gezinsleden ondernamen fietstochten naar onder andere Friesland om voedsel op te halen. Sommigen kwamen verzwakt en soms bestolen terug. Veel Rijswijkse straten raakten boomloos door illegale kap voor de houtstook. In de Verhagen Metmanstraat sloopten voor dat doel jongeren 's nachts bij één van de NSB-gezinnen het houten tuinhek. Parken moesten het ontgelden; het Rijswijkse bos was bijna geheel ontbost. Bij gebrek aan hout werden (te huren) doodskisten hergebruikt. Voorzichtige schattingen op basis van overlijdensregisters gaven later aan dat circa 250 Rijswijkers gedurende de hongerwinter door uitputting of ontberingen zijn omgekomen. Vooral bejaarden en jonge kinderen.

Op 29 april 1945, toen de voedselvoorraden uitgeput waren, kwam als resultaat van toeverleg tussen Duitsers en Britten het bericht dat vliegtuigen van de *Royal Air Force* waren opgestegen om voedsel te droppen. Honderdtwintig ronkende Lancasters vulden even later het luchtruim boven de Haagse regio. De eerste groep bommenwerpers boog af

richting renbaan Duindigt; de andere helft zette koers naar vliegveld Ypenburg om tonnen aan etenswaar af te werpen. De ontroering was groot. Duizenden Rijswijkers gingen hossend de straat of het dak op en zwaaiden naar de vliegers. Het einde van de ontberingen was in zicht. 'Operatie Manna' was begonnen. Verslagen en herinneringen van bewoners staan in het (standaard)boek *'Om nooit te vergeten', Rijswijk in de Tweede Wereldoorlog*, uitgegeven door de gemeente en de Historische Vereniging Rijswijk.

Op 4 mei 1945 gaven de Duitsers in Nederland en elders in Noordwest-Europa zich onvoorwaardelijk over en konden de geallieerden eindelijk West-Nederland binnentrekken. Verzetsstrijders en onderduikers kwamen tevoorschijn. Geallieerden brachten sigaretten en chocola mee. In die Bevrijdingsdagen vielen nog doden door verdwaalde kogels, zelfs van vreugdeschoten, maar bijvoorbeeld ook na beschietingen op 7 mei door de Duitsers vanuit sociëteit De Groote Club op de Dam in Amsterdam, waarbij minstens 32 doden vielen. In tegenstelling tot elders kwam het in Rijswijk nergens tot een volksgericht om woede af te reageren op NSB'ers en andere 'foute Nederlanders'. Wel werden zij beschimpt en opgepakt. Aan de Beetslaan en op de Haagweg werden kaalgeschoren 'moffenmeiden' op een wagen rondgereden.

In de weken na 5 mei volgden overal straat- en buurtfeesten, hoewel pas met Koninginnedag op vrijdag 31 augustus 1945 (en zaterdag 1 september) met optochten het officiële bevrijdingsfeest plaatsvond. Op podia klonk muziek van Glenn Miller. *In the mood* was in het land hét nummer. Sluitstuk waren op 15 september de vliegdemonstraties op Ypenburg van de *Royal Air Force*. Duizenden keken ernaar.

In weerwil van de festiviteiten was de oorlogsbalans die later werd opgemaakt triest. Meer dan 800 inwoners van Rijswijk hebben onder verschillende omstandigheden de oorlog niet overleefd: gesneuvelde militairen (ook in Indië), verzetsstrijders en bij het neerstorten van een V2-raket omgekomen broeders en jongens van het internaat van de Kruisvaarders van Sint Jan. En plaatsgenoten die in dienst van de bezetter waren geweest. Van de 507 Rijswijkse joden zijn er 239 weggevoerd en vermoord in de concentratiekampen Auschwitz en Sobibor. Messing 'struikelstenen' van de Duitse kunstenaar Gunther Demnig aan het Jaagpad en in de wijk Leeuwendaal zijn daarvan de stille getuigen.

Het georganiseerd verzet in Rijswijk, waaraan enkele honderden mensen in allerlei vormen deelnamen, likte de wonden. Ruim dertig personen lieten het leven onder wie Jan Thijssen, leden van de groep familie Breebaart (drie van de vier zonen gedood) en de gebroeders Goedendorp. Anderen ontsprongen de dans, zoals de groep Van Zweeden, van wie Cees overigens na verraad een half jaar lang in het 'Oranjehotel' belandde. Hij vertoefde zelfs een tijd in de 'dodencel' van deze Scheveningse gevangenis. Hij werd in maart 1945 vrijgelaten.

Sommige verzetsmensen leden na de oorlog aan de psychische nawerking. Anderen, zoals Cees van Zweeden raakten al snel teleurgesteld, omdat ondanks hun inzet in het land niet veel verbeterde. Dezelfde mensen uit de oude vastgeroeste constellatie maakten weer de dienst uit, was hun kritiek.

Zo goed en zo kwaad als het ging, hervatte men het gewone leven weer. Voor veel Rijswijkers betekende dit figuurlijk en letterlijk scherven rapen, monden voeden, het moreel

opkrikken en dat alles met gebrek aan geld. Aan de voedselschaarste kwam niet snel een einde. Het duurde lang eer de winkelschappen redelijk waren gevuld; het distributiesysteem stopte pas in 1950. In juli 1945 kwam de gas- en stroomlevering aan particulieren op gang. De straatverlichting pas in september. De woningnood in de gemeente (20.000 inwoners) was inmiddels schrijnend. In 1949 woonden bijna 2400 Rijswijkse gezinnen in bij een ander. Dat zou tot eind jaren vijftig duren, toen burgemeester A.Th. Bogaardt in hoog tempo duizenden woningen liet gebouwd.

Het tekort aan woningen was één van de gevolgen van de oorlog, die zich lang deden voelen. Ongeveer 300.000 Joodse kampoverlevers, krijgsgevangenen en dwangarbeiders keerden terug uit Duitsland. Zij hadden (medische) verzorging nodig, kleding, geld en huisvesting, terwijl aan alles een gebrek was. Ook waren er zo'n één miljoen evacués, die gedwongen hadden moeten verhuizen vanwege het oorlogsgeweld of omdat hun land onderwater was gezet in Zeeland en Zuid-Holland of vanwege de aanleg van de *Atlantikwall* langs de kust, waardoor Scheveningers ook in Rijswijk terechtkwamen. Ongeveer 65.000 NSB'ers, die in de dolle septembermaand van 1944 naar Duitsland waren gevlucht, meldden zich. Zij kwamen meestal in interneringskampen terecht. Tot slot was er nog de repatriëring van 75.000 mensen uit Nederlands-Indië, die vanwege de Japanse bezetting en de onafhankelijkheidsverklaring van de Indonesiërs terug wilden naar hun moederland. Al deze groepen gingen een moeizame re-integratie tegemoet.

Ingrijpend was eerder dat direct na 1945 manschappen uit het voormalig verzet werden verzameld om het tegen de Japanners op te nemen, die Indië nog bezet hielden. Nog voor zij waren opgeleid kwam aan de Japanse overheersing in Azië een eind met atoombommen op Hiroshima en Nagasaki in augustus 1945. Op 17 augustus proclameerden Indonesische vrijheidsstrijders de onafhankelijkheid. De Nederlanders wilden de kolonie echter zo snel mogelijk weer onder de Hollandse vlag krijgen, schetst NIOD-onderzoeker Peter Romijn in een interview in dagblad Trouw op 5 mei 2020. Hoewel de rest van de wereld het met dat streven absoluut niet eens was, vertrokken ruim 150.000 militairen (inclusief dienstplichtigen) vanaf 1946 naar de kolonie, die voor zijn onafhankelijkheid wilden vechten. Velen waren in de Duitse bezettingstijd tewerkgesteld of ondergedoken geweest. Dat leidde opnieuw tot grote zorg in huiselijke kring. Voor veel families leefde de oorlog na 1945 verder. Pas in 1949 werd ingezien dat de Nederlandse overtuiging en het optreden aldaar geen stand hield. Indonesië werd in december dat jaar onafhankelijk.

Het lijkt erop dat het beschadigde Nederland vanaf toen echt aan de wederopbouw kon beginnen. Begin jaren zestig waren de arme naoorlogse jaren inderdaad voorbij.

Bronnen:

'Om nooit te vergeten', Rijswijk in de Tweede Wereldoorlog. Door J. van Wijk van Brievingh, M.J. van den Berge, J. Elders, M. Eversdijk en H.J. Souer. Uitgave (1991): gemeente en Historische Vereniging Rijswijk.

Harriët Salm, dagblad *Trouw*, 5 mei 2020, interview hoogleraar militaire geschiedenis Wim Klinkert.

Harriët Salm, *Trouw*, 29 augustus 2019. Interview Peter Romijn van oorlogsonderzoekscentrum NIOD t.g.v. zijn boek '*De Lange Tweede Wereldoorlog*'.

Website gemeente Rijswijk.

Wikipedia: *bevrijding Nederland*, 3 augustus 2020

Plusmagazine, mei 2020: '*Oorlogsspecial*'.
